

# طراحی مسیر شغلی دانش‌آموزان

گامی به سوی توسعه متوازن رشته‌های تحصیلی

**علی اصغریزیدی**

رئیس اداره مشاوره اداره کل امور تربیتی و مشاوره

## مقدمه

امروزه در مدارس، «انتخاب رشته تحصیلی» را نمی‌توان جدا از «علاقه شغلی» دانش‌آموزان در نظر گرفت. در اکثر مواقع این دو انتخاب وابسته به یکدیگرند. تجربه نشان می‌دهد که معمولاً رشته تحصیلی دانش‌آموز، راه را برای انتخاب رشته دانشگاهی او هموار می‌سازد و به همین ترتیب او را به سوی مشاغل خاصی که وابسته به رشته تحصیلی دانشگاهی اوست سوق می‌دهد. در واقع، دانش‌آموزی که رشته تحصیلی خود را در مدرسه با آگاهی و دقت نظر انتخاب می‌کند در انتخاب رشته دانشگاهی و در نهایت انتخاب شغل آینده خود موفق‌تر از دانش‌آموزی خواهد بود که این کار را بدون بررسی‌های لازم انجام داده است.

تا گذشته‌ای نه چندان دور، بسیاری از مردم خیلی زود در جوانی شغلی را انتخاب می‌کردند و علاقه به آن شغل را حفظ می‌کردند اما امروز آن روند متحول و به سوی مشاغل چندگانه متمایل شده است. در واقع هر جویای کار یا شغل باید درباره آنچه می‌خواهد انجام دهد، خوب بیندیشد و آموزش و تحصیلاتش را مطابق علایق خود و گرایش‌های بازار کار سامان دهد.

**کلیدواژه‌ها:** رشته تحصیلی، شغل، مسیر شغلی، طرح‌ریزی شغلی، انتخاب شغل.



## نخستین گام در طراحی مسیر شغلی

دانش آموز در نخستین گام در طراحی مسیر شغلی باید به ارزیابی شخصیت خود بپردازد و از جمله بررسی کند که چه چیزی محرک وی در زندگی است و آن گاه آگاهی و بصیرت حاصل از این ارزیابی را در یک شغل بگنجانند. پس، خودآگاهی نخستین مرحله در فرایند انتخاب شغل است.

خودارزیابی دقیق فرد را قادر می‌سازد تا برای آینده‌اش تصمیمات شغلی بهتری را اتخاذ کند و خودآگاهی احتمال جست‌وجوی مناسب و انتخاب کارهایی را که با تصورات شخصی و منحصر به فرد او تطابق دارد افزایش می‌دهد.

شناخت توانایی‌های خود و برنامه‌ریزی براساس آن و نیاز بازار کار به فرد کمک می‌کند تا به جای اینکه فقط یک حوزه کاری خاص را دنبال کند، حرفه‌ای را که بیش از همه برایش اقناع‌کننده است در پیش بگیرد. تقاضا در بازار کار به سرعت رنگ عوض می‌کند و جامعه امروز به سوی مشاغل چندگانه متمایل گشته است.

**مهم‌ترین رویکرد در فرایند برنامه‌ریزی شغلی پاسخ به این دو سؤال است که فرد، درباره خود چه می‌داند؟ و نیازها و خواسته‌هایش چیست؟ و آن گاه این اطلاعات با دنیای کار**

تطبیق داده شود. این کار این مزیت آشکار را خواهد داشت که فرد می‌تواند در همان شغلی آموزش

ببیند که واقعاً به آن علاقه

داشته و شور و هیجان

خاصی نسبت به آن

احساس می‌کند.

از دیرباز مدارس ما

تنها بر نمایان ساختن

توانمندی‌ها و توسعه

مهارت‌ها و توانایی‌ها

تمرکز داشته‌اند و

فقط به‌طور جزئی

به شناختن نیازها

اقدام می‌کرده‌اند،

در صورتی که امروزه

اعتقاد بر این است

که تمرکز بر روی

نیازها به اندازه تمرکز

بر توانایی‌ها نیز دارای

اهمیت است. کودکان

باید بیشتر و واضح‌تر درباره

نیازها و ارزش‌های یادگیرنده؛ به

همان اندازه که درباره مهارت‌ها و

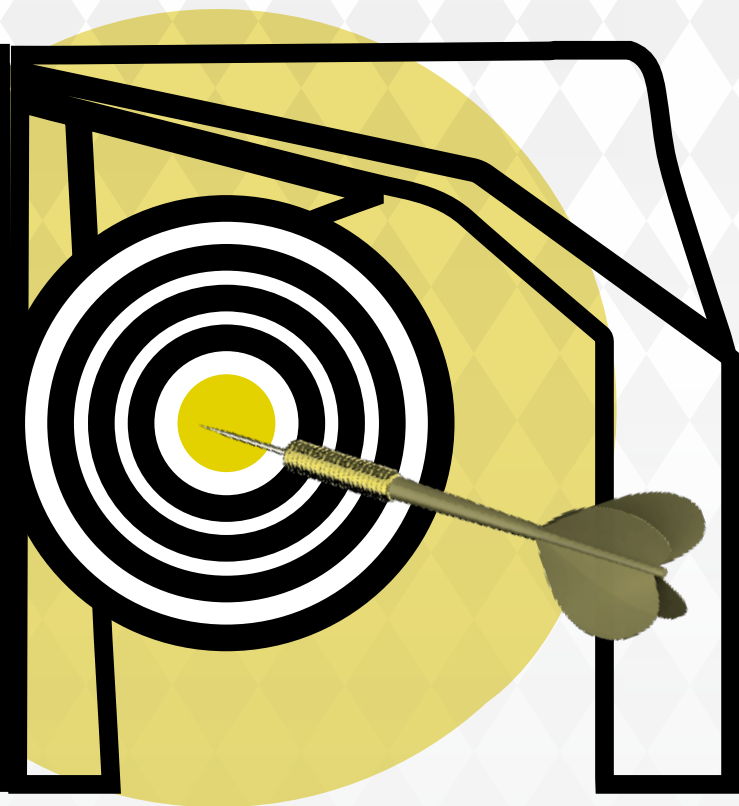
توانایی‌هایشان می‌آموزند. بنابراین

همان‌طور که مهارت‌ها و توانمندی‌ها

اکتسابی است، نیازها و ارزش‌ها نیز اکتسابی

است و باید آموخته شود. در این یادگیری باید به





آموزش اعتقاد بر این است که تمرکز بر روی نیازها به اندازه تمرکز بر توانایی‌ها نیز دارای اهمیت است. کودکان باید بیشتر و واضح‌تر درباره نیازها و ارزش‌ها یاد بگیرند؛ به همان اندازه که درباره مهارت‌ها و توانایی‌هایشان می‌آموزند. بنابراین همان‌طور که مهارت‌ها و توانمندی‌ها اکتسابی است، نیازها و ارزش‌ها نیز اکتسابی است و باید آموخته شود. در این یادگیری باید به تفاوت‌های فردی کودکان و خانواده‌های آنان احترام گذاشت

بعضی شرایط متمایل کرده و از بعضی دیگر اجتناب می‌دهد. پسرها و دخترها تجارب متفاوتی را ترجیح می‌دهند و فرهنگ هم تقریباً انتظاراتی متفاوت از دو جنس دارد و این تمایزات فرهنگی شاید به وسیله تفاوت‌های ژنتیکی در فعالیت‌ها، عملکردها و رفتارها تقویت شده باشد.

### جهت‌گیری براساس ارزش‌گذاری اجتماعی (سنین ۹ تا ۱۳ سال)

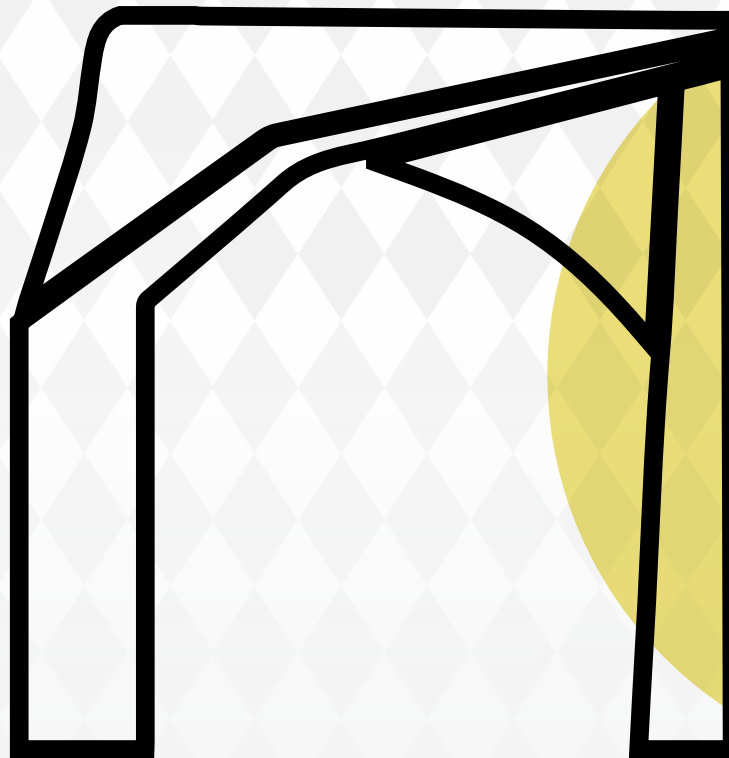
کودک در این مرحله انتزاعی‌تر فکر می‌کند و کارهای بیشتری را می‌شناسد، چون می‌تواند فعالیت‌هایی را که مستقیماً ندیده است مفهوم‌سازی کند. به‌عنوان مثال فردی که پشت میز می‌نشیند و به تلفن‌ها جواب می‌دهد و چیزهایی را در رایانه می‌نویسد ممکن است در حال انجام فعالیت‌های اقتصادی مختلفی باشد. آن‌ها هم چنین از سلسله مراتب پایگاه‌های اجتماعی آگاه می‌شوند و نسبت به ارزش‌گذاری اجتماعی از طریق همسالان و یا جامعه بزرگ‌تر حساس‌تر می‌شوند. از سن ۹ سالگی (پایه چهارم) نشانه‌های بیشتری از طبقات اجتماعی اشخاص را تشخیص می‌دهند (طرز لباس پوشیدن، گفت‌وگو کردن) و در سن ۱۳ سالگی (پایه هشتم) مانند بزرگسالان بیشتر کارها را از نظر پرستیژ رتبه‌بندی می‌کنند. کودکان در این مرحله مشاغل را از دوی بعد شخصیتی و سطح پرستیژ نگاه می‌کنند. علاوه بر آن درمی‌یابند که رابطه محکمی بین درآمد، تحصیلات و کار وجود دارد، موقعیت یک پست در سلسله مراتب کاری تأثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر کودکان می‌بینند که انتخاب مسیر شغلی آن‌ها را به رقابتی برای دستیابی به یک موقعیت قابل

تفاوت‌های فردی کودکان و خانواده‌های آنان احترام گذاشت. مشاوران مدارس باید بدانند چگونه به کودکان روش‌های خودسنجی را بیاموزند تا همخوانی مناسبی بین مهارت‌ها و توانایی‌ها و ارزش‌ها و نیازهای آنان ایجاد شود و براساس آن بتوانند در طراحی مسیر شغلی خود درست عمل کنند.

عامل مهمی که در طراحی مسیر زندگی شغلی دانش‌آموزان بسیار تأثیرگذار است، توجه به مراحل سنی آنان است، به طوری که آشنایی کودکان ۳ تا ۵ سال از مشاغل براساس آشنایی آن‌ها با اندازه و قدرت افراد است. کودکان در مهدکودک از تفکر جادویی به تفکر عینی و ثبات شیء می‌رسند. آن‌ها می‌دانند که مردم نمی‌توانند جنسیت‌شان را با تغییر ظاهر خود تغییر دهند. آن‌ها شروع به طبقه‌بندی مردم به ساده‌ترین روش می‌کنند به‌عنوان مثال انسان بزرگ و قدرتمند در مقابل فرد کوچک و ضعیف. کودکان در این مرحله دنیای بزرگسالان را تشخیص می‌دهند و فرا می‌گیرند که کار کردن در یک شغل بخشی از این دنیاست و اینکه آن‌ها نیز سرانجام به دوره بزرگسالی خواهند رسید.

### جهت‌گیری شغلی براساس جنسیت (سنین ۶ تا ۸ سال)

در این سن کودکان به سطح تفکر عینی می‌رسند و می‌توانند تشخیص‌های ساده‌ای بدهند و شروع به تشخیص کارهای بیشتری کنند. مثلاً آن‌ها جنسیت افراد را براساس ظاهر بیرونی آن‌ها، مثل طرز لباس پوشیدن، موها و فعالیت‌های خاص تشخیص می‌دهند، اگرچه نگاه کودکان به افراد و پست‌های سازمانی دقیق‌تر و پیچیده‌تر می‌شود اما درک ساده‌انگارانه اولیه‌شان، آن‌ها را به سوی



## عامل مهمی که در طراحی مسیر زندگی شغلی دانش‌آموزان بسیار تأثیرگذار است، توجه به سن و مراحل رشد شناختی دانش‌آموزان است

### مهم‌ترین نکاتی که مشاوران مدارس باید در راهنمایی شغلی به دانش‌آموزان (سنین ۱۲ سال و بالاتر) مورد توجه قرار دهند به شرح زیر است:

۱. تقویت مهارت‌های تصمیم‌گیری و خودآگاهی از طریق شناخت نقاط قوت و ضعف؛
۲. افزایش آگاهی آموزشی و تحصیلی با توجه به بازشناسی ارتباط بین مهارت‌های تحصیلی و شغلی؛
۳. بهبود آگاهی‌های اقتصادی با توجه به درک چگونگی تأثیر عرضه و تقاضا بر انتخاب شغل؛
۴. ارتقاء آگاهی‌های شغلی، توجه به یادگیری درباره محتوای مشاغل؛

۵. ایجاد نگرش‌های مثبت به کار و اهمیت و نقش آن در زندگی. تکالیف پیشنهادی شامل راهبردهایی است که دانش‌آموزان را در مواجهه با اهداف خودآگاهی و ارتقای برنامه‌ریزی شغلی کمک می‌کند. این راهبردها برای دانش‌آموزان دوره متوسطه مؤثرتر می‌باشد:

### راهبردهای خودآگاهی

۱. از دانش‌آموزان بخواهید مفاهیم خودانگاره، ارزش خود و عزت‌نفس را تعریف کنند. گروه‌های کوچکی را تعیین کنید تا راجع به ارتباط بین این مفاهیم با طرح‌ریزی شغلی بحث کنند. فهرستی از این گروه‌ها تهیه کنید.
۲. از دانش‌آموزان بخواهید یک پرسش‌نامه اصلی یا استاندارد شده شخصیت را تکمیل کنند. استفاده از پرسش‌نامه طبقه‌بندی

احترام در بالاترین یا پایین‌ترین اندازه وارد می‌کند. بنابراین شروع به تعیین سقف و کف آرزوهایشان می‌کنند. آن‌ها مشاغلی مانند راننده ماشین زباله را که جامعه و خانواده‌شان به خاطر موقعیت اجتماعی بسیار پایین رد کرده‌اند کنار می‌گذارند، خانواده‌های متعلق به طبقه اجتماعی بالاتر، کف بالاتری را برای پذیرش شغل تعیین می‌کنند. از طرف دیگر کودکان به ندرت کارهای بسیار سطح بالا را آرزو می‌کنند. آن‌ها تر جیحات شغلی را که ورود به آن‌ها بایک تلاش معمولی مشکل است، یا درجه خطرپذیری آن زیاد است کنار می‌گذارند. در پایان مرحله سوم کودکان بخش عمده‌ای از نقشه کاری خود را که با جنسیت‌شان ناهماهنگ است حذف می‌کنند.

### جهت‌گیری براساس خود منحصربه‌فرد و درونی (سنین ۱۲ سال به بالاتر)

رشد شغلی در این مرحله به حالت آگاهی هوشیارانه‌ای می‌رسد. نوجوانان درگیر بررسی هوشیارانه‌ای در بین مشاغل در فضای اجتماعی می‌شوند تا آن دسته از کارهایی را که از نظر شخصی کامل‌تر بوده است بیابند. به این صورت که شروع می‌کنند به تفکر درباره اینکه کدام مسیر شغلی با خود فردی و روان‌شناختی آنان سازگارتر است. در ادامه رشد شناختی، نوجوانان در حالی که با افراد و کارهای مختلف روبه‌رو می‌شوند قادرند جنبه‌های منحصربه‌فرد درونی و انتزاعی، از قبیل رغبت‌ها، توانایی‌ها و ارزش‌ها را در بیشتر پست‌های سازمانی درک کنند. بنابراین آن‌ها می‌توانند رشته‌های مختلف تحصیلی را بشناسند و بدانند که فعالیت‌های اقتصادی از رشته‌ای به رشته دیگر فرق می‌کند.





### راهبردهای مکاشفه آموزشی و شغلی

۱. از دانش آموزان بخواهید مطلبی درباره یک تیپ شخصیتی که فکر می کنند خودشان به آن تیپ نزدیک هستند و نیز مطلبی درباره نقاط قوت و ضعف خود بنویسند. در این رابطه بحث کنید.
۲. از دانش آموزان بخواهید فهرستی از مشاغل مرتبط با علایق و توانایی های خود را تهیه کرده و درباره آن بحث کنند.
۳. یک بحث کلاسی را، با عنوان «شناخت ارتباط بین علایق و توانایی ها در مشاغل مختلف» برگزار کنید. هنر دانش آموزان باید این باشد که یک شغل خاص را با خواندن یک زندگی نامه، نوشتن نامه ای به یک شخص، یا انجام مصاحبه به طور کامل بررسی کنند. دانش آموزان باید درباره شرایط آموزش، شرایط کار کردن و ویژگی های لازم برای آن شغل تحقیق کنند.
۴. از دانش آموزان بخواهید تا از کسی که شغل مورد علاقه شان

هالند (۱۹۹۲) که خصوصیات شخصیتی دانش آموزان را به محیط های کاری مرتبط می سازد توصیه می شود.

۳. از دانش آموزان بخواهید تا فهرستی از دروسی که در آن ها بهتر عمل می کنند و دروسی که در آن ها ضعیف ترند تهیه کنند. از آن ها بخواهید مهارت های آموخته شده خویش را به خصوصیات شخصی، صفات و علایق خود مرتبط سازند.

۴. از دانش آموزان بخواهید خط عمر خود را تهیه کنند و در آن محل زندگی، مکان هایی که بازدید کرده اند، تجاربی که در مدرسه و با گروه همسالان داشته اند و وقایع مهم را مشخص کنند. سپس از آن ها بخواهید که با تعیین اهداف خود، این خط عمر را به آینده مرتبط سازند.

۵. از دانش آموزان بخواهید درباره اینکه چگونه صفات مختلف برای برخی مشاغل نسبت به مشاغل دیگر اهمیت بیشتری دارد بحث کنند و فهرستی از مشاغل و خصوصیات مربوط به آن ها را تهیه کنند.



جسمانی، روانی، مکانیکی، خلاقیت، ویژگی‌های اجتماعی و موارد دیگر که مورد نیاز آن شغل است، طبقه‌بندی و سه شغل را که با توانایی‌ها و علاقتشان مرتبط است، انتخاب کنند.

۹. از دانش‌آموزان بخواهید تا یک برنامه کوچک کارآموزی که آن‌ها را برای کار در یک شغل آماده می‌کند اجرا نمایند و در این رابطه در کلاس بحث کرده، اطلاعاتشان را در اختیار یکدیگر قرار دهند.

۱۰. از دانش‌آموزان بخواهید داستانی درباره مشاغلی که دوست دارند بنویسند و درباره آن بحث کنند.

### راهبردهایی جهت برنامه‌ریزی شغلی

۱. یک الگوی تصمیم‌گیری را مرحله‌بندی کنید و درباره هر مرحله بحث کنید. از دانش‌آموزان بخواهید تا یک مسئله و راه حل آن را با به کارگیری مراحل موجود در الگوی ارائه شده، شناسایی کنند.

را انجام می‌دهد بخواهند اجازه دهد از محل کارش بازدید کنند و سپس درباره مشاهداتشان مانند نوع کار، شرایط کار کردن یا ابزار و وسایل و تعاملات بین افراد در کلاس بحث کنند.

۵. از دانش‌آموزان بخواهید فهرستی از موضوعات درسی را که باعث موفقیت اشخاص در شغل‌شان می‌شود تهیه و درباره آن بحث کنند.

۶. از دانش‌آموزان بخواهید درباره شرایط استخدام در مشاغلی که انتخاب کرده‌اند تحقیق کنند و برای هر یک از شغل‌هایی که فهرست کرده‌اند یک شباهت و یک تفاوت را با توجه به شرایط استخدام مشخص کنند، و سپس درباره آن بحث کنند.

۷. از دانش‌آموزان بخواهید تا با نوشتن داستان‌های کوتاه توضیح دهند که چرا برخی مشاغل ادامه می‌یابند و برخی به تعطیلی کشیده می‌شوند.

۸. از دانش‌آموزان بخواهید تا ده شغل را از نظر توانایی‌های

- معرفی کتاب‌های قصه در زمینه آشنایی با مشاغل؛  
 تهیه‌ی معرفی انیمیشن‌هایی با محتوای شغلی برای سنین مختلف؛  
 - طراحی و اجرای تئاترهایی با محتوای مشاغل؛  
 - احداث دهکده مشاغل در مناطق مختلف (دهکده مشاغل):  
 فضایی که در آن هر فرد دست به انتخاب کارگاه و فضای کاری مورد  
 علاقه خود زده و چند ساعته را در آن محیط کسب تجربه کند).  
 - نمایش عروسکی؛  
 - احداث تونل استعداد (گذر از این تونل که در آن با تهیه ابزار  
 و امکانات لازم جهت‌گیری و گرایش شناختی و مهارتی فرد را  
 مشخص می‌نماید).  
 - بازدید از دانشگاه‌ها؛  
 - راه‌اندازی سایت‌های مختلف شغل‌یابی؛  
 - بالا بردن ضریب موفقیت دانش‌آموزان در دستیابی به اطلاعات  
 لازم جهت شناخت و انتخاب صحیح رشته‌های تحصیلی و شغلی.

#### منابع

۱. ورنون جی، زونکر، (۱۳۸۸)، مشاوره شغلی رویکرد کل‌نگر، ترجمه علی محمد نظری، انتشارات سمت.
۲. رایان سوکی نیک، (۱۳۸۳)، برنامه آمادگی شغلی، ترجمه مرجان فرجی، انتشارات رشد.
۳. نظریات ساویکاس (۱۳۹۳)، مجموعه جزوات آموزشی مشاوره شغلی، دانشگاه اصفهان.

۲. دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کنید و از آن‌ها بخواهید تا  
 فهرستی از خصوصیات و صفات شخصی را که می‌تواند به حل یک  
 مسئله ویژه کمک کنند بیان کنند.  
 ۳. از دانش‌آموزان بخواهید سه شغل را مشخص کنند و با استفاده  
 از الگوی تصمیم‌گیری، یکی از آن‌ها را برگزینند. در این زمینه  
 گروه‌ها را وادار کنید با هم بحث کنند.  
 ۴. از دانش‌آموزان بخواهید یک طرح آموزش شغل برای دبیرستان  
 تهیه کنند. در این زمینه گروه‌ها را تشویق کنید با هم بحث کنند.

### پیشنهاد‌های لازم و ضروری جهت ارتقای سطح کیفی برنامه‌های هفته معرفی مشاغل در مدارس

- برگزاری هفته معرفی مشاغل برای مقاطع مختلف تحصیلی  
 (هفته اول اردیبهشت‌ماه)؛  
 - تهیه نیم‌رخ رغبت‌های شغلی دانش‌آموزان؛  
 - تهیه ابزار بازی و سرگرمی تخصصی جهت آشنایی با مشاغل در  
 دوره‌های مختلف از جمله: کارت‌های مشاغل، تصاویر جورشدنی،  
 پازل‌های شغلی؛  
 - تهیه سرودهای ملی در خصوص اهمیت شغل و کار برای مقاطع  
 مختلف تحصیلی؛

